

Πρόλογος

Είναι γνωστή η ιστορία του φυτού καπνός, που έφερε ο Κολόμβος στην Ευρώπη, μετά την ανακάλυψη της Αμερικής (1492). Ήταν μια συνήθεια των Ινδιάνων που τον έκαigan για να εισπνεύσουν τον καπνό, για θρησκευτικούς-θεραπευτικούς λόγους. Τον ονόμαζαν tobaccos. Επιστρέφοντας ήρθε ο καπνός στην Ευρώπη. Το φυτό καλλιεργήθηκε από το 1550 στην Ισπανία, στην Πορτογαλία και μετά στο Βέλγιο. Ο Γάλλος πρέσβης στην Πορτογαλία Jean Nicot, το 1560 έστειλε καπνό στην Αικατερίνη των Μεδίκων, για θεραπεία από ημικρανίες. Ακολούθησε η εξάπλωση της χρήσης του καπνού, πρώτα για θεραπευτική χρήση. Η συνήθεια του καπνίσματος διαδόθηκε σε πολλές χώρες έκτοτε.

Στην παρούσα εργασία θα δοθούν τα (περιορισμένα δυστυχώς) στοιχεία για τις καπνοβιομηχανίες-καπνοβιομηχανίες, που δημιουργήθηκαν στη Στερεά Ελλάδα, με όσο γίνεται σύντομο τρόπο.

1. Ο καπνός στην Ελλάδα (ποικιλίες, καλλιέργεια)

Από τις αρχές του 16ου αιώνα ο καπνός έγινε γνωστός στην Ελλάδα, από τη Δύση. Η καπνοκαλλιέργεια άρχισε από τη Μακεδονία και τη Θράκη. Αργότερα επεκτάθηκε νοτιότερα (Λειβαδιά, Άργος, Καλαμάτα). Στην Ελλάδα καλλιεργήθηκαν οι ποικιλίες ανατολικού τύπου (όπως λέγονται) από τις οποίες οι πιο γνωστές είναι:

1. Μπασμά(ς): Παραγόταν σε Ανατ. Μακεδονία και Θράκη.
2. Κατερίνη: προήλθε από σπόρους ποικιλίας της Σαμψούντας. Καλλιεργήθηκε στην Κατερίνη.
3. Καμπά-Κουλάκ: Καλλιεργήθηκε σε Κεντρική-Δυτική Μακεδονία και Θράκη.
4. Μυρωδάτα Αγρινίου.
5. Τσεμπέλια Αγρινίου
6. Μαύρα: Καλλιεργήθηκαν σε Θεσσαλία και Αργολίδα.

Οι ποικιλίες αυτές διαφέρουν μεταξύ τους στο σχήμα του φύλλου, στο μέγεθος, στο χρωματισμό, στο άρωμα (αν έχουν), στη γεύση, κ.ά. Από περιοχή σε περιοχή διαφέρουν τα φύλλα και της ίδιας ποικιλίας, εφόσον είναι διαφορετική η σύσταση του εδάφους, το υψόμετρο, η θέση, η ηλιοφάνεια.

Τα κατώτερα φύλλα του φυτού έχουν λιγότερη νικωτίνη και λιγότερη αξία. Από τη μέση του βλαστού και πάνω αναδεικνύονται τα χαρακτηριστικά της ποικιλίας (γεύση, ποιότητα, άρωμα). Υπάρχουν λεπτόφυλλες και παχύφυλλες ποικιλίες καπνού. Περισσότερα τσιγάρα δίνουν οι λεπτόφυλλες.

Οι κλασικές ποικιλίες των ελληνικών ανατολικών καπνών (μπασμάς, Κατερίνη, μπασμάς-κουλάκ) είναι εξαιρετικής ποιότητας με ευχάριστο άρωμα και καλή γεύση, που γίνονταν τσιγάρα είτε μεμονωμένες είτε σε χαρμάνια. Η ζήτησή τους (λόγω της υψηλής ποιότητας) ήταν πάντα πολύ μεγάλη, παρά την υψηλή τιμή αυτών των καπνών.

Από τη δεκαετία του '80 υποχώρησαν οι καλλιέργειες καπνών ανατολικού τύπου και αναπτύχθηκαν άλλες ποικιλίες. Προήλθαν από την αμερικανική ήπειρο. Αναφέρουμε τις δύο πιο γνωστές:

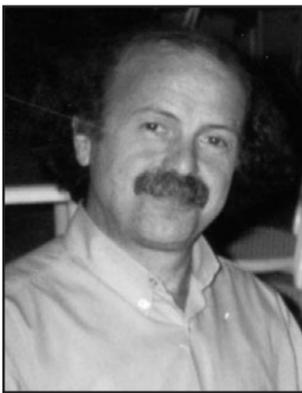
1) Τα καπνά Βιρτζίνια (Virginia), από την ομώνυμη πολιτεία των ΗΠΑ, είναι τριών τύπων, ανάλογα με τον τρόπο αποξήρανσης και το χρώμα των φύλλων. Στην Ελλάδα η παραγωγή τους άρχισε από τη δεκαετία του '70. Η αύξηση της κατανάλωσης καπνών Βιρτζίνια τα τελευταία χρόνια οφείλεται στην εξάπλωση του American Blend, που εκτόπισαν άλλους τύπους τσιγάρων όπως τα ανατολικού τύπου και τα μαύρα γαλλικού τύπου.

2) Τα καπνά Μπέρλεϋ (Burley) αποξηραίνονται αργά και δεν περιέχουν ζάχαρη. Τα φύλλα τους είναι μεγάλα και έχουν σκούρο καφέ χρώμα. Καλλιεργούνται σε χώρες αμερικανικές. Χρησιμοποιούνται στα χαρμάνια των τσιγάρων American Blended.

2. Χρήσεις του καπνού

Αρχικά συνδέθηκε με το θρησκευτικό τελετουργικό, οπότε μάγοι-θεραπευτές, γιατροί της εποχής και πάσχοντες περιβάλλονταν από καπνούς και θεραπεύονταν. Αργότερα έγινε ατομική απόλαυση και αποτέλεσε στοιχείο του κοινωνικού χώρου.

Στην Ευρώπη, στη διάρκεια των 4 αιώνων χρησιμοποιήθηκε για μάσημα, για κάπνισμα ή για εισπνοή (σνιφάρισμα!). Το μάσημα γινόταν για τη γεύση των αρωματικών ουσιών του επεξεργασμένου (κυρίως με μέλι) καπνού. Τρίμματα καπνού με αρωματισμένο νερό, σε μορφή σκόνης αποτελούσαν το ταμπάκο, που εισπνεύονταν (πρέζα) και ήταν μέρος του σαβου-

Μέχρι τα προπολεμικά χρόνια

Καπνοβιομηχανίες στην

Φύλλα καπνού

άρ βιβρ των κοσμικών κύκλων την περίοδο της Μπελ-εποκ και του Μεσοπολέμου.

Η καύση του καπνού για εισπνοή, ξεκίνησε από τις καπνοσύριγγες-πίπες των Ινδιάνων της Αμερικής και εξελίχθηκε σε κατάλληλα αντικείμενα (πίπες, ναργιλέδες). Στην Ευρώπη εκτός των χειροποίητων τσιγάρων προτιμήθηκαν τα πούρα. Στην Ελλάδα συναντάμε πούρα από τα μέσα του 19ου αι., αλλά ήταν εισαγόμενα και ακριβά.

Στο Μεσοπόλεμο (δεκαετίες '20 και '30) στα σπλάχνα έγινε μόδα η χρήση πίπας για τσιγάρα. Παρήλθησαν κυκλοφόρησαν ποιοτικές ταμπακιέρες για τσιγάρα.

3. Καπνοπωλεία και καπνοβιομηχανίες

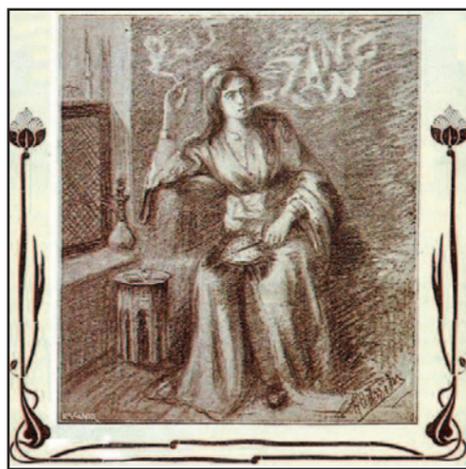
Χαβάνι (για κοπή του καπνού)

Όπως γράφει ο Μακρυγιάννης στα Απομνημονεύματά του, από το 1821 άνοιξε στο Ναύπλιο το πρώτο καπνοπωλείο στην ελεύθερη Ελλάδα. Στα καπνοπωλεία, από τα δέματα με καπνό ποιότητας που διέθεταν, έκοβαν με χαβάνια ορισμένη ποσότητα καπνού για ημερήσια κατανάλωση. Ο κομμένος καπνός έμπαινε σε καπνοσακούλες ή σε ταμπακιέρες. Επίσης τα καπνοπωλεία διέθεταν για πώληση τσιγαρόχαρτο, χειροποίητα τσιγάρα, πούρα και πίπες.

Την περίοδο 1835-38 η "τέχνη της ταμπακοποιίας" αναφέρεται από τον Κων. Κούμα, ότι είναι από τις πρώτες σε ανάπτυξη βιομηχανικές τέχνες στην Ελλάδα. Μέχρι το 1864 δημιουργούνται στην Ελλάδα πολλές εμπορικές επιχειρήσεις επεξεργασίας καπνών, με ειδικά διαμορφωμένες καπνοποθήκες. Σε εμπορικά κέντρα (συνήθως λιμάνια) περιοχών με καπνοπαραγωγή ανοίγουν καπνομάγαζα. Τα πιο σημαντικά κέντρα ήταν η Ερμούπολη, ο Πειραιάς, ο Βόλος, η Λαμία, το Αγρίνιο και η Ζάκυνθος. Με την απελευθέρωση της Μακεδονίας επιπλέον έγιναν η Δράμα, η Καβάλα, οι Σέρρες και η Θεσσαλονίκη.

Από τα μέσα του 19ου αι., οι Αριστόβουλος Ζάννος και Εμμανουήλ Ρως σύστησαν μεγάλη γεωργική³ και βιομηχανική εταιρεία, με πολλαπλές δραστηριότητες. Τις επόμενες δεκαετίες, στη Φθιώτιδα δη-

μιούργησαν καπνοφυτείες σε ιδιόκτητη έκταση 70.000 στρεμ. με ποικιλίες από σπόρους καπνών Ξάνθης και Καβάλας. Από το 1877 με το λογότυπο "Ζάννου-Ρως & Σία" κυκλοφόρησαν χειροποίητα τσιγάρα με τίτλους: ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, ΜΙΝΕΡΒΑ, ΖΕΥΣ, ΑΠΟΛΛΩΝ, ΘΗΣΕΥΣ, ΗΡΑΚΛΗΣ, ΑΧΙΛΛΕΥΣ με προορισμό το εξωτερικό. Η εταιρεία είχε γραφεία στην Αθήνα, το δε κεντρικό καπνοπωλείο της ήταν στην πλατεία Συντάγματος. Στη Διεθνή Έκθεση των Αθηνών το 1903, "τα σιγαρέττα Ζάννου-Ρως έλαβαν το υψηλότερο βραβείο μεταξύ των ελληνικών σιγαρέττων". Το 1905 η καπνοβιομηχανία διέκοψε τη λειτουργία της.

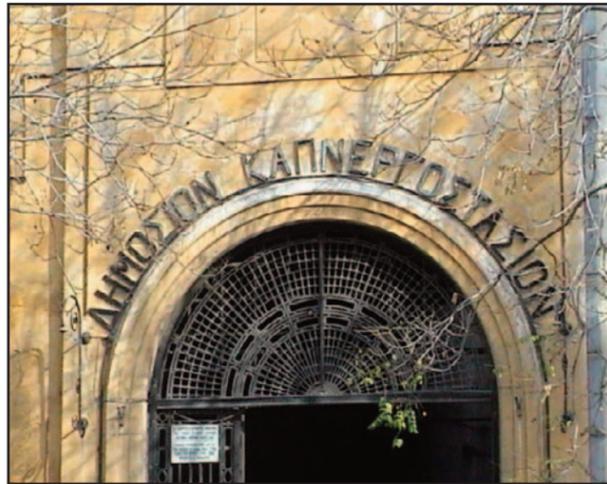
Τσιγάρα Ζάννου-Ρως

Από το 1883 άρχισε να φορολογείται η εμπορία του καπνού και των προϊόντων του (κυβέρνηση Χαρ. Τρικούπη). Για το κράτος αυτή υπήρξε πολύτιμη πηγή εσόδων. Όμως ποτέ ο καπνός δεν έγινε μονοπώλιο του ελληνικού κράτους. Τα τσιγαρόχαρτα όμως από το 1887 με νόμο έγιναν αποκλειστικό δικαίωμα (μονοπώλιο) του κράτους.

Από το 1885 εμφανίζονται στα ελληνικά καπνοπωλεία τα πρώτα έτοιμα χειροποίητα τσιγάρα. Συνήθως τα έφτιαχναν στο πίσω μέρος του καπνοπωλείου λίγοι εργαζόμενοι στο πάτωμα. Η μάργα των χειροποίητων τσιγάρων έπαιρνε το όνομα του

Σιγαρέττα "ΩΜΕΓΑ" Αθην. Δημητρά

καπνοπωλείου που τα έφτιαχνε, π.χ. Καπνοπωλείο "Η Αδελφότης", Π. Μιχαλάκης, Εν Λεβαδεία, ή Καπνεμπορείον "Το Ωμέγα", Αθην. Δημητρά, εν Αμφίσηση.

Το 1895 έρχεται στην Ελλάδα (στο καπνεργοστάσιο του Πειραιά), η πρώτη - κάπως πρωτόγονη - σιγαροποιτική μηχανή, με παραγωγή 50 κιλά τσιγάρα την ημέρα. Πάντως στις αρχές του 20ου αιώνα πωλούνται μόνο χειροποίητα τσιγάρα, που έχουν και επιστόμια (από βαμβάκι ή φελλό).

Το 1895 ο Κωνσταντίνος Π. Αγαθοκλής ίδρυσε⁴ καπνεργοστάσιο, όπου απασχολούσε 70 άτομα. Το κεντρικό πρατήριο πώλησης βρισκόταν στην Αθήνα, στην οδό Πραξιτέλους 36 και οι κεντρικές αποθήκες στην Ακτή Μιαούλη, στον Πειραιά. Διέθετε υποκαταστήματα στην Πάτρα, στην Τρίπολη και στη Χαλκίδα. Έκλεισε το 1900.

Από το 1909 έρχονται στην Ελλάδα (σε Αθήνα και Πύργο) βελτιωμένες σιγαροποιτικές μηχανές, που παράγουν 200 χιλιάδες τσιγάρα στο 7ωρο. Οι τεχνίτες-σιγαροποιοί αντιδρούν και απειλούν να τις καταστρέψουν προκαλώντας ταραχές. Ακολούθησε περίοδος δύσκολης συνύπαρξης. Στα επόμενα χρόνια τα φτηνότερα μηχανοποιημένα τσιγάρα επικράτησαν των χειροποίητων. Πάντως για μια εικοσαετία περίπου θα συνυπάρχουν με τα έτοιμα χειροποίητα τσιγάρα.

Τα καπνοπωλεία πουλούσαν εκτός από τσιγάρα και επιπλέον ζαχαρωτά, εφημερίδες, χαρτικά, κ.ά. Έγιναν προάγγελος των περιπετών λιανικής πώλησης, που ιδρύθηκαν το 1922 και από το 1929, η πώληση τσιγάρων και καπνού έγινε μονοπώλιο από "τα θύματα πολέμου". Από την 31η Δεκεμβρίου 1925, με νόμο, απαγορεύτηκε η πώληση κομμένου καπνού για τσιγάρα.

Από το 1926 καταργείται το "χειροποίητο σιγαρέττο" και απαγορεύεται η κυκλοφορία του. Όμως, τα χειροποίητα τσιγάρα θα συνεχίσουν λαθραία να συντροφεύουν τους καπνιστές. Τα "στριφτά" τσιγάρα έγιναν η συντροφιά της φτωχολογίας και της παρανομίας, των στρατιωτών στον πόλεμο και ήταν τα τσιγάρα⁵ της Κατοχής.

Με ψήφισμα, το 1927, στους καπνοπαραγωγούς (με καλλιέργειες άνω των 2 στρεμμάτων) δίνεται το δικαίωμα να χρησιμοποιούν δωρεάν ορισμένη ποσότητα τσιγαρόχαρτου. Μέχρι το 1930 έχουμε κορύφωση του αριθμού των μονάδων που παράγουν τσιγάρα. Αρκετές συνυπάρχουν με καπνοπωλεία.

Το 1927, ο Γεώργιος Α. Κεράνης (1903-1948) από το Μικρό Χωριό Ευρυτανίας κυκλοφορεί τα πρώτα τσιγάρα ΕΘΝΟΣ με επιτυχία. Τα επόμενα χρόνια δημιουργεί στην Αθήνα μία από τις μεγαλύτερες καπνοβιομηχανίες της Ελλάδας.

Από το 1929 ο Γεώργιος Μπόγδανος στη Λαμία, δήληνε καπνοβιομηχανός. Δεν βρέθηκαν άλλα στοιχεία για τη δραστηριότητά του.

Το 1930 καταγράφονται 331 καπνοβιομηχανίες

ανατολική Στερεά Ελλάδα & Εύβοια

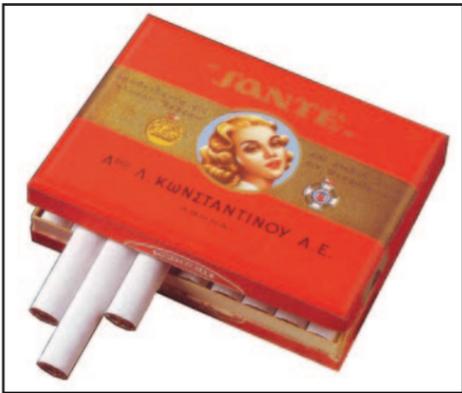
Γράφει ο Κωνσταντίνος Αθ. Μπαλωμένος, Φυσικός

Γεώργιος Κεράνης

στην Ελλάδα (που απασχολούσαν 5.347 άτομα), από τις οποίες οι 83 βρίσκονταν στη Στερεά Ελλάδα. Οι περισσότερες καπνοβιομηχανίες (ορθότερα καπνοβιοτεχνίες) ήταν μικρού μεγέθους και απασχολούσαν μέχρι 5 άτομα.

Από το 1931 ο Χαρίλαος Κωνσταντίνου από την Αταλάντη πιστοποιεί τα σήματα τσιγάρων ΕΓΓΛΕΖΙΚΑ και SANTE. Από το 1933 μαζί με τα αδέρφια του Δημοσθένη και Γεώργιο θα δημιουργήσουν σημαντική καπνοβιομηχανία⁶ με κύριο προϊόν τα τσιγάρα SANTE (με έδρα την Αθήνα).

Στη Λαμία και στις περισσότερες πόλεις της Ελλάδας ξεσπούν απεργίες εναντίον των μεγάλων κεντρικών καπνοβιομηχανιών, που μειώνουν το κέρδος των καπνοπωλών και σβήνουν τις μικρές περιφερειακές καπνοβιοτεχνίες, που έδιναν δουλειά σε πολλών κόσμου. Στις 28-3-1933 η απεργιακή επιτροπή καπνοπωλών Λαμίας κυκλοφόρησε ανακοίνωση προς το κοινό της πόλης:

"Η τάξις μας πάσχουσα εκ της μεγάλης κρίσεως ήτις μαστίζει την χώραν μας και εκ του αθεμίτου συναγωνισμού καθώς και της κατά μέτωπον επιθέσεως του καπνοβιομηχανικού κεφαλαίου. Περικόπονται και αυτά τα ελάχιστα κέρδη μας, που αποτελούσαν την ύπαρξιν της ζωής μας, βρεθήκαμε στην ανάγκη να κατέλθωμεν σε απεργιακόν αγώνα δια να σταματήσωμε την εκμετάλλευσιν των καπνοβιομηχανών και να περιφρουρήσωμε τα συμφέροντά μας. Τιθέμεθα εναντίον στην αύξησιν της τιμής των τσιγάρων, γιατί αυτήν θα κληθίη να πληρώσῃ ο Λαός, ο οποίος μόλις εκοικονομεί ένα ξερό κομμάτι ψωμί. Αυτά είνε τα δικάμας αιτήματα και καλούμε το κοινόν να τεθή στο πλευρό μας, εναντίον των σχεδίων του καπνοβιομηχανικού κεφαλαίου."

Οι ντόπιοι καπνοβιομήχανοι συμπαρίστανται με ανάλογο ανακοινωθέν: *Εἰς τὸν απεργιακόν αγώνα μας εναντίον του καπνοβιομηχανικού κεφαλαίου ἔχομεν υποχρέωσιν νὰ σας γνωρίσωμεν ὅτι ντόπια καπνοβιομηχανία καταδικάζει κάθε αύξησιν τῆς τιμῆς τῶν τσιγάρων και υιοθετεῖ τὰ δίκαια αιτήματά μας μὴ περικόποντας τὰ ποσοστά ἀτίνα μας χορηγοῦν μέχρι σήμερον.* Για την απεργιακή επιτροπή το υπογράφουν: Ι. Μαστρογιαννόπουλος (γραμματεὺς). Δια τους καπνοβιομηχανικούς Λαμίας: Ρίζος Ριζόπουλος, Χρῆστος Γαλιάνης, Αδελφοὶ Μανιά, Δημ. Γερονικάκης.

Μέχρι το 1940 οι μικρές καπνοβιοτεχνίες έκλεισαν. Εκτός του άξονα Αθηνών-Πειραιά λίγες απέμειναν, στα κέντρα παραγωγής του καπνού για εσωτερική κατανάλωση (σε Στερεά Ελλάδα-Εύβοια, Πελοπόννησο, Θεσσαλία και Ήπειρο).

Έρχεται η Κατοχή. Η ελληνική καπνοβιομηχανία είχε αποθέματα καπνών για 2 χρόνια, αλλά οι πενήσιες, επιτάξεις και αρπαγές σταμάτησαν την παραγωγή. Από το 1945 μήκη διατίμηση στα τσιγάρα (που καταργήθηκε το 1950).

Το 1950 απέμειναν μόνοι 56 καπνοβιομηχανίες (στην ανατολική Στερεά Ελλάδα καμία). Λόγω του οικονομικού αδιεξόδου που περιήλθαν, με το Ν.Δ. 2946/1954, σε μικρούς καπνοβιομήχανους δόθηκε η ευχέρεια εθελουσίας εξόδου (παύση λειτουργίας) με εξαγορά των μηχανημάτων τους απ' το κράτος.

Στο τέλος του 20ού αι. (από τις 1.000 καπνοβιομηχανίες σε Ελλάδα και εξωτερικό) απέμειναν οι καπνοβιομηχανίες Γεωργιάδη, Καρέλια, Κεράνη και Παπαστράτου.

3. Οι καπνεργάτες

Καπνεργάτες (1928)

Από τον παραγωγό τα καπνά έφταναν στις καπναποθήκες, όπου οι ειδικευμένοι εργάτες (οι καπνεργάτες) έκαναν τη διαλογή. Ακολουθούσε η ταξινόμηση και μετά η δεματοποίηση των καπνών. Στη διάρκεια του 19ου αι. οι συνθήκες εργασίας ήταν κακές (χαμηλό μεροκάματο, παρατεταμένα ωράρια και ανθυγιεινές συνθήκες στους χώρους εργασίας). Η Καβάλα εξελίχθηκε στο μεγαλύτερο κέντρο επεξεργασίας ποιοτικών καπνών στα Βαλκάνια.

Με την είσοδο του 20ού αι. εισάγονται μηχανές στις καπνοβιομηχανίες και μειώνεται ο αριθμός καπνεργατών. Η Μικρασιατική Καταστροφή έφερε πλεόνασμα εργατικού δυναμικού. Οι συνθήκες εργασίας και διαβίωσης επιδεινώθηκαν με την ανεργία, τα χαμηλά ημερομίσθια και τις ασθένειες (φυματίωση, ελονοσία, δάγκειος πυρετός).

Οι αγώνες των καπνεργατών οδήγησαν στην πρώτη συλλογική σύμβαση το 1914. Ακολούθησε ο νόμος του Πάγκαλου το 1925 για το Ταμείο Ασφαλίσεως Καπνεργατών (ΤΑΚ) και τέλος έγιναν οι μεγάλες απεργίες της δεκαετίας του '30. Μετά τα αιματηρά γεγονότα του Μάη 1936 στη Θεσσαλονίκη, οι πολιτικές κρίσεις έφεραν τη δικτατορία Μεταξά και ακολούθησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος.

Μεταπολεμικά, το 1953, το επάγγελμα του καπνεργάτη δεν είχε καμία κατοχύρωση και τους ανάγκαζε να γίνουν μετανάστες.

4. Καπνοβιομηχανίες στη Στερεά Ελλάδα

Από τα υπάρχοντα στοιχεία γνωρίζουμε ότι δημιουργήθηκαν μικρές μονάδες που θα τις πλέγαμε καπνοβιοτεχνίες (αντί για το βαρύγδουπο τίτλο καπνοβιομηχανίες). Παράλληλα έκαναν και καπνεμπόριο. Αναγκαίο ήταν και το καπνοπωλείο ή πρατήριο πώλησης προϊόντων καπνού. Καταγράψαμε 6-7 στη Λαμία, 6 στην Άμφισσα, 4 στη Λειβαδιά και 5 στη Χαλκίδα. Δυστυχώς τα στοιχεία είναι πολύ περιορισμένα, εφόσον η περίοδος που λειτούργησαν ήταν μικρή, δεν διαφυλάχθηκαν κουτιά τσιγάρων, δεν υπήρξαν διαφημίσεις σε εφημερίδες της εποχής και δεν βρέθηκαν μαρτυρίες. Ακολουθούν τα στοιχεία.

Στη Λαμία υπήρξαν οι καπνοβιομηχανίες:

1. Π. Αιγινίτου & Σία, που λειτούργησε στα μέσα της δεκαετίας του '20 και σίγουρα το έτος 1924. Από εκλεκτά ελληνικά καπνά παρήγαγε τα μηχανοποιημένα τσιγάρα "TANE". Δεν είναι γνωστή η διάρκεια λειτουργίας του και πότε σταμάτησε.

Επιπλέον κυκλοφόρησε τα "Γλυκοσέρτικα τσιγάρα ΑΝΘΟΣ ΛΑΜΙΑΣ" σε κούτα.

2. Αθανασίου Δ. Γαλιάνη (1881-1931).

Γεννήθηκε στη Λαμία. Προέρχεται από οικογένεια μεγαλοκτηματιών, που διέμεναν στη Σαρμουσακλή (Ροδίτσα). Ασχολήθηκε με το εμπόριο καπνών. Από τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αι., από το 1917, δημιούργησε βιομηχανία μηχανοποιήτων τσιγάρων, σε κτίριο της περιοχής Επτά Βρύσες (πίσω απ' τη Μητρόπολη Λαμίας). Από τους τίτλους των συρταρωτών πακέτων που κυκλοφόρησε, χαρακτηριστικές ήταν δύο: τα τσιγάρα "ΑΒΕΡΩΦ", με φωτογραφία του μεγάλου ευεργέτη Γεωργίου Αβέρωφ που κυκλοφόρησε από το 1927 και τα "Σέρτικα Λαμίας".

Αθανάσιος Δ. Γαλιάνης

Ο Αθαν. Γαλιάνης πέθανε⁷ το 1931, σε πρώιμη ηλικία 50 ετών. Ανέλαβαν τα παιδιά του και στη δεκαετία του '30 δημιούργησαν και πρατήριο-καπνοπωλείο σε ιδιόκτητο μαγαζί, στην αρχή της οδού Καραϊσκάκη δεξιά στην πλατεία Λαού (υπάρχει και σήμερα).

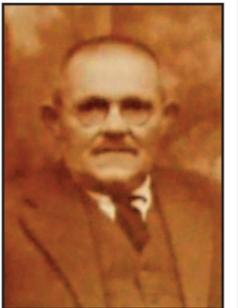
Η φίρμα "Σέρτικα Λαμίας" μετά από συμφωνία με τη γνωστή εταιρεία ΚΑΡΕΛΙΑ Α.Ε. συνέχισε να παράγεται από το 1947 σε κούτα των 100 τσιγάρων.

3. Δημητρίου Μουζέλη: Η οικογένεια Μουζέλη, με καταγωγή από την Αμφίκλεια, περιλάμβανε τρία αδέρφια (Δημήτριο, Γεώργιο και Παναγιώτη). Ασχολήθηκαν με το εμπόριο δημητριακών και καπνών. Με τον Κων. Κρόκο, οι Αφοί Μουζέλη είχαν τράπεζα (με έτος ίδρυσης το 1887) στη Λαμία, με υποκατάστημα στον Πειραιά. Το έτος 1927 ο Δημήτριος Μουζέλης⁸ ίδρυσε στη Λαμία καπνοβιομηχανία μηχανοποιήτων τσιγάρων. Δεν είναι γνωστό το σήμα των τσιγάρων που κυκλοφόρησε, ούτε η διάρκεια (που μάλλον ήταν βραχύβια).

Η εταιρία Κρόκου-Μουζέλη ίδρυσε καπναποθήκη⁹ και στον Πειραιά, που σχεδίασε το 1937-38 ο αρχιτέκτονας Ισαάκ Σαπόρτα (1910-1998).

4. Ρίζου Ριζόπουλου (1869-1945): Γεννήθηκε στη Λαμία. Ασχολήθηκε με το καπνεμπόριο και δημιούργησε βιοτεχνία παραγωγής τσιγάρων, με Πρατήριο πώλησης στην πλατεία Λαού (ήταν ένα

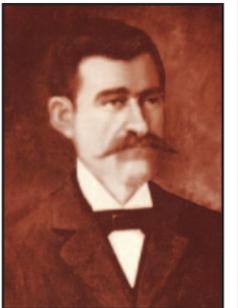
τμήμα του ισογείου του ξενοδοχείου "Εμπορικών", όπου πουλούσε τσιγάρα). Ο Ρίζος Ριζόπουλος¹⁰ δήλωσε καπνοπώλης¹¹ (1932) αλλά καταγράφηκε¹² ως καπνοβιομήχανος. Κυκλοφόρησε μηχανοποιήτα τσιγάρα την περίοδο 1927-1934. Παρήγαγε τσιγάρα σε δύο ποιότητες "Εκλεκτόν" και δεύτερης ποιότητας (σέρτικα). Είχε μεγάλη κατανάλωση στην περιοχή (ειδικά η δεύτερη ποιότητα).

Ρίζος Ριζόπουλος

5. Αδελφοί Μανιά: Ο Κωνσταντίνος Μανιάς γεννήθηκε το 1852. Δεν καταγόταν¹³ από τη Λαμία.

Ασχολήθηκε με το εμπόριο καπνών από το οποίο απέκτησε αρκετά χρήματα. Μαζί με τους αδελφούς του Ιωάννη¹⁴ (1841-1916) και Ευστάθιο (1859-1924), από το 1895, δημιούργησαν εταιρεία, με αντικείμενο την επεξεργασία και εμπορία καπνού, στη Λαμία. Το εργοστάσιο της εταιρείας ήταν στην σε ενοικιασμένο κτίριο στην πλατεία Ελευθερίας (σήμερα είναι εκεί ο κινηματογράφος "Γαλαξίας").

Κωνσταντίνος Μανιάς

Στη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του 20ού αι. ο Κωνστ. Μανιάς δημιούργησε δικό του καπνεργοστάσιο στη βόρεια γωνία των οδών Κολλοκοτρώνη και Δημοσιούλια. Παρήγαγε χειροποίητα τσιγάρα και καπνό σακούλας, με καπνά ανατολικού τύπου. Το 1917 ο Κωνστ. Μανιάς πέθανε σε ηλικία 65 ετών. Συνέχισε ο Ευστάθιος Μανιάς μέχρι το θάνατό του το 1924, αλλά ανέλαβε και ο νεότερος Δημήτριος Κων. Μανιάς, που βελτίωσε την παραγωγή του με μηχανοποιημένα τσιγάρα κατά την περίοδο 1927-1933.

Στα επόμενα χρόνια της δεκαετίας του '30, με την ανάπτυξη των κεντρικών μεγάλων καπνοβιομηχανιών με τα μηχανοποιημένα τσιγάρα, οι μικρές μονάδες της περιφέρειας οδηγήθηκαν στο κλείσιμο.

6. Γιαννουκάκη: Είχε εργοστάσιο τσιγάρων Έφτιαχνε σέρτικα τσιγάρα στη Λαμία. Η αναφορά προέρχεται από τη μνήμη του πατέρα μου Αθανασίου Κ. Μπαλωμένου (1918-2003). Ελήθειουν άλλα στοιχεία.

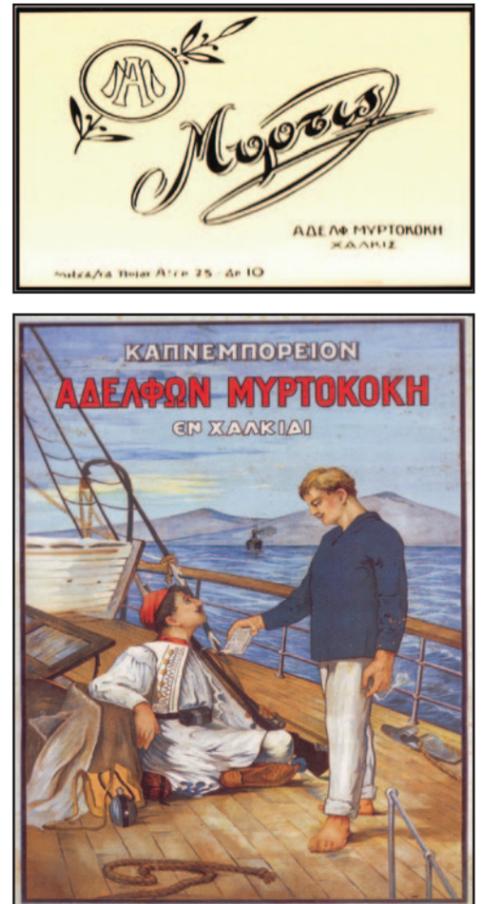
7. Γ. Φαρόπουλου¹⁵: Με τον Ε. Αποστολόπουλο λειτούργησαν καπνεργοστάσιο που παρήγαγε μηχανοποιήτα τσιγάρα στην Άμφισσα. Παρήγαγαν μηχανοποιήτα τσιγάρα με το σήμα "ΤΟ ΑΝΘΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ", που κυκλοφόρησαν από το 1924 σε όλη την περιοχή (και φυσικά στη Λαμία). Το έργο τους συνέχισαν οι αδελφοί Ταλαμάγκα με νεότερη μηχανή μέχρι το 1932.

Στους καπνεμπόρους της Λαμίας πρέπει να αναφέρουμε¹⁶ τους: Ν. Αθανασίου, Δ. Βαρσαμή και Σία, Δημ. Δεληγιάννη, Χρ. Εθασάνα, Σπ. Καρφή, Δημ. Κονταξή, Δήμο Κουφοδόμο, Ευστάθιο Μανιά, Λουκά Κ. Μανιά, Κωνστ. Μηλαρόπουλο και Ταξίαρχη Ταξιαρχόπουλο (1876-1951). Επίσης τους καπνομεσίτες Ανάργ. Μπασακάρη και Παύλο Στυλ. Στεργιόπουλο (1874-1931), που καταγόταν από το Δομοκό.

Τέλος καταγράφουμε τους καπνοπώλες Λαμίας:

Μέχρι τα προπολεμικά χρόνια

Καπνοβιομηχανίες στην ανατολική Στερεά Ελλάδα & Εύβοια

συνέχεια από τη σελίδα 9

Απόστολο Παλαμιώτη (1851-1918), Απόστολο Κουφοδήμο (1871-1926), Γεώργιο Λάλο (1910-1935) και Ευάγγελο Σκορδά (1892-1948). Ο Βασίλειος Δημοσιολής (1876-1920) ήταν "σιγαροποιός" στη Λαμία. Ο Χρήστος Ν. Λάγκας (1866-1926) και ο Ιωάννης Γεωρ. Σακελλίων (1859-1932) γράφτηκαν ως "σιγαροπώλη". Για όλους δηλώθηκε ως τόπος καταγωγής η Λαμία (εκτός του Γεωργ. Λάλου, που ήταν από το Δαδί).

Η άριστη ποιότητα των καπνών περιοχής Λαμίας και Βελίτσας, οδήγησε μερικούς καπνοβιομήχανους άλλων πόλεων να τα διαφημίζουν ανάλογα. Ως παράδειγμα αναφέρουμε τον Ηλία Μιχαλόπουλο, ο οποίος ίδρυσε την καπνοβιομηχανία "Η Λαμία", στην οδό Αγ. Ανδρέου στην Πάτρα. Λειτουργήσε την περίοδο 1923-1955. Τα πακέτα είχαν ως σήμα κατατεθέν την προσωπογραφία του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και μεταπολεμική κασετίνα με το σήμα ΑΣ-ΣΟΣ.

Στην Άμφισσα υπήρξαν οι καπνοβιομηχανίες:

- Αθανασίου Δημητρά:** Ιδιωτικό καπνεργοστάσιο και καπνεμπορική επιχείρηση στην Άμφισσα, με την επωνυμία "Το Ωμέγα". Σώζονται συσκευασίες κομμένου καπνού και χειροποίητων τσιγάρων. Δεν βρέθηκαν στοιχεία για τη διάρκεια λειτουργίας της.
- Γ. Σ. Καλλή & Σία:** Δημιούργησε εταιρεία στην Άμφισσα, που παρήγαγε χειροποίητα τσιγάρα Αγρινίου και Βελίτσας.
- Γιώργου Παπαρίδη¹⁷:** Στη δεκαετία του '20 περίπου κατασκεύαζε τα τσιγάρα ΦΛΩΡΑ στην Άμφισσα (από προφορική μαρτυρία του Ιωάν. Παπαρίδη).
- Σπ. Αναστασόπουλου:** Λειτουργήσε στην Άμφισσα μικρή μονάδα παραγωγής μηχανοποίητων τσιγάρων. Η προσπάθεια ήταν βραχύβια (1933-34).
- Γεωρ. Φαρόπουλου - Ευθ. Αποστολόπουλου & Σία (1924):** Δημιούργησαν καπνοβιομηχανική ένωση¹⁸, με την επωνυμία "Η Ανατολή" και έδρα τον Πειραιά (στην οδό Τσαμαδού 6). Το καπνεργοστάσιο που παρήγαγε μηχανοποίητα τσιγάρα βρισκόταν στην Άμφισσα. Σώζεται συρταρωτό πακέτο τσιγάρων, με το σήμα "ΤΟ ΑΝΘΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ". Από το 1924 άρχισαν την παραγωγή μηχανοποίητων τσιγάρων, που κυκλοφόρησαν σε όλη την περιοχή (και φυσικά στη Λαμία). Το έργο τους συνέχισαν οι αδελφοί Ταλαμάγκα με νεότερη μηχανή μέχρι το 1932.
- Νικ. & Ευαγ. Ταλαμάγκα:** Οι αδελφοί Ταλαμάγκα συνεταιρίστηκαν με τους Γ. Φαρόπουλο και Ε. Αποστολόπουλο από το 1924. Αγόρασαν μια σιγαροποιητική μηχανή από τη Γερμανία. Η εγκατάσταση της μηχανής έφερε κρίση στην αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα να γίνει μεγάλη απεργία για την εποχή εκείνη. Χρειάστηκε επέμβαση της αστυνομίας από τη Λαμία και τη Λειβαδιά, για να αποτραπεί το σπάσιμο της μηχανής.

Το 1928 ο συνεταιρισμός διαλύθηκε και οι αδελφοί Ταλαμάγκα συνέχισαν την δραστηριότητά τους ως καπνοβιομηχανία, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '30 (κυρίως την περίοδο 1927-32).

Στη Λειβαδιά υπήρξαν οι καπνοβιομηχανίες:

- Π. Μιχαλάκης:** Ίδρυσε το καπνοπωλείο "Η Αδελφότης", στη Λειβαδιά. Κατασκεύαζε χειροποίητα τσιγάρα. Τεκμηριώνεται από το ανάπτυγμα συσκευασίας σε λιθογραφική πλάκα του Παπαχρυσάνθου.
- Ε. Σ. Στάικου:** Καπνεμπορικός οίκος στη Λειβαδιά. Από το 1924 κατασκεύαζε χειροποίητα τσιγάρα. Ελλείπουν άλλα στοιχεία.
- Αδελφοί Ι. Στάικου:** Είχαν εργοστάσιο τσιγάρων στη Λειβαδιά. Ήταν διάδοχοι Αδελφ. Στάικου. Στεγαζόταν στο "Δημόσιο Καπνεργοστάσιο Λειβαδίας".
- Νάρκισσος:** Ήταν το όνομα μιας εταιρείας, η οποία λειτουργήσε μια μικρή καπνοβιομηχανία στη Λειβαδιά κατά την περίοδο 1923-28. Δυστυχώς τα στοιχεία είναι ελλιπή.

Στη Χαλκίδα υπήρξαν οι καπνοβιομηχανίες:

- Βασ. Κορδώνη:** Δημιούργησε μικρή μονάδα στη Χαλκίδα φτιάχνοντας χειροποίητα τσιγάρα από το 1888.
- Γ. Ανδρούτσου:** Από το 1890 έφτιαχνε χειροποίητα τσιγάρα στη Χαλκίδα.
- Κ. Δ. Σχινά:** Ίδρυσε "Καπνεμπορείον" με τίτλο «Η Σφακτρία», εν Χαλκίδι. Χρησιμοποίησε καπνά Φθιώτιδας και Θεσσαλίας. Τα πακέτα στο εξώφυλλο έγραφαν "Σιγάρεττα Λαμίας". Δεν βρέθηκαν στοιχεία για την περίοδο που λειτουργήσε.
- Β. Τσίμπου:** Δεν υπάρχουν στοιχεία για την περίοδο που λειτουργήσε στη Χαλκίδα και το όνομα των τσιγάρων που πουλούσε.
- Αδελφοί Μυρτοκόκη:** Καπνεμπορικός οίκος στη Χαλκίδα. Η βιοτεχνία βρισκόταν στην κάτω αγορά, στη διασταύρωση των οδών Ερμού και

Καραμουρτζούνη. Λειτουργήσε την περίοδο 1911-1928. Η κοπή του καπνού γινόταν στο δημόσιο καπνοκοπήριο στην οδό Σαλονικίου, με μηχανήματα κοπής που πρώτος έφερε στη Χαλκίδα ο Μυρτοκόκης. Το 1926 η Ο.Ε. "Αφοί Μυρτοκόκη" κατέθεσε για βιομηχανική διάκριση τα σήματα τσιγάρων ΜΥΡΤΙΣ και ΦΩΦΩ (ντά-μες).

Επίλογος

Από τις 230 καπνοβιομηχανίες που υπήρχαν στη δεκαετία του '80, στις αρχές του 2000 είχαν απομείνει μόνο 30. Το 2003 η εταιρεία "Παπαστράτος" εξαγοράστηκε (σε ποσοστό 75 %) από τη Philip Morris, συνεχίζοντας με επιτυχία τη λειτουργία της. Έτσι σε ελληνικά χέρια είχαν μείνει μόλις 4 μεγάλες αμιγώς ελληνικές καπνοβιομηχανίες: Καρέλλιας, ΣΕΚΑΠ, Κεράνης και Θ. Γεωργιάδης. Τα επόμενα χρόνια όμως: η εταιρεία Θ. Γεωργιάδης έκλεισε το 2011, η εταιρεία Κεράνης, από το 2007 ελέγχεται από χρηματιστηριακή εταιρεία, η εταιρεία ΣΕΚΑΠ το 2018 εξαγοράστηκε από ξένο όμιλο της Japan Tobacco Inc.). Μόνο η εταιρεία Καρέλλιας παραμένει σε ελληνικά χέρια.

Κλείνοντας την περίοδο της μεταπολεμικής μεγάλης ανάπτυξης, με μεγάλη συρρίκνωση του κλάδου, με αύξηση της φορολογίας των προϊόντων καπνού, με την αρνητική διαφήμιση από τον κίνδυνο καρκίνου από το κάπνισμα, αλλά και την προτίμηση των καταναλωτών προς τα ξένα τσιγάρα, η ελληνική καπνοβιομηχανία ολοκλήρωσε τον ιστορικό και εμπορικό κύκλο της.

Τα ελληνικά καπνά που αποτελούσαν το κυρίαρχο εξαγωγίμο προϊόν, "το χρυσάφι της γης μας" για την άριστη ποιότητά τους, από τα οποία ζούσε η αγροτιά μας, δεν παράγονται πια. Επιπλέον η κυριαρχία του ηλεκτρονικού τσιγάρου μείωσε σημαντικά και τα εμπορικά οφέλη των περιπτέρων, από τα οποία για έναν αιώνα περίπου έζησαν χιλιάδες οικογένειες.

ΤΕΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΝΑΦΟΡΕΣ-ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- "Ιστορία του ελληνικού τσιγάρου", Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1997.
- Κωνστ. Αθ. Μπαλωμένου: "Η ζώνη της ενορίας του Ι. Ναού Παναγίας Δέσποινας Λαμίας (στο πρώτο μισό του 20ού αι.)", 2008, Λαμία.
- Κωνσταντίνου Αθαν. Μπαλωμένου: "Η βιοτεχνία - βιομηχανία της Λαμίας στα χρόνια του Μεσοπολέμου", περιόδ. Φθιωτικά Χρονικά 2007 (28), Λαμία.
- Κωνστ. Αθ. Μπαλωμένου: "Η ζώνη της ενορίας του Ι. Ναού Αγίου Νικολάου Λαμίας (στο πρώτο μισό του 20ού αι.)", 2007, Λαμία.
- Σερραϊός: "Η κατανάλωση του καπνού εν Ελλάδι κατά το

έτος 1928".

- Χ. Μακρίδου: "Οδηγός της Ελλάδος", Εμπόριον, Βιομηχανία, Διοίκισις, κτλ, εν Αθήναις, 1892-93.
- <http://www.dealnews.gr>
- <http://www.kathimerini.gr>
- Κων/νου Μπαλωμένου: "Η βιοτεχνία - βιομηχανία της Λαμίας στα χρόνια του Μεσοπολέμου", περιόδ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 2007 (28), Λαμία.
- Νικολ. Δαβανέλλου: "Λαμία, τα πρόσωπα (1760-1930)", Λαμία, 2003.
- Βικιπαίδεια

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Από την αγγλική λέξη sniff = εισπνέω.
- Από τη λέξη tobacco (καπνός), στα ελληνικά ταμπάκο ή ταμπάκο προέκυψε η λέξη ταμπάκοποις.
- Η εταιρεία Αριστοβούλου Ζάννου-Εμμ. Ρως & Σία, στα κτήματά της στη Φθιώτιδα εκτός των καπνών, καλλιέργησε μουριές (10.000 δένδρα) και σπυροφόρα δένδρα, αλλά είχε και χιλιάδες αιγοπρόβατα για την παραγωγή γάλακτος και τυριών.
- Κουσουλίνος, 1900.
- Αγόραζαν κρυφά καπνό στη μαύρη αγορά (μόνο οι καπνοπαραγωγοί κάπνιζαν ελεύθερα). Τον έκοβαν μόνοι τους, ενώ για τσιγαρόχαρτα χρησιμοποιούσαν επιστολόχαρτα ακόμα και χαρτί εφημερίδας.
- Το 1976 η εταιρεία έγινε Α.Ε. και (μετά το θάνατο των Χαριλάου και Δημοσθένη Κωνσταντίνου) περιήλθε τελικά στο Γεώρ. Α. Χριστόπουλο. Στις αρχές του νέου αιώνα, το σήμα SANTE πουλήθηκε στην καπνοβιομηχανία "Παπαστράτος Α.Β.Ε.Σ."
- Στο Βιβλίο Θανάτων του Ι. Ν. Παναγίας Δέσποινας γράφτηκε ως "καπνοπώλης".
- Βλ. Σερραϊός: "Η κατανάλωση του καπνού εν Ελλάδι κατά το έτος 1928".
- Η πληροφορία προήλθε από τον Αθανάσιο Σωτηρίου, ιστορικό τέχνης, που έκανε ιστορική διδακτορική διατριβή στο ΕΜΠ για το έργο του αρχιτέκτονα Ισαάκ Σαπόρτα.
- Για περισσότερα βλ. Κων/νου Μπαλωμένου «Η βιοτεχνία - βιομηχανία της Λαμίας στα χρόνια του Μεσοπολέμου», περιόδ. Φθιωτικά Χρονικά 2007 (28), Λαμία.
- Βιβλίο Γεννήσεων-Βαπτίσεων του Ι. Ν. Ευαγγελισμού της Θεοτόκου Λαμίας.
- Βιβλίο Θανάτων του Ι. Ν. Παναγίας Δέσποινας Λαμίας.
- Στο Βιβλίο Θανάτων του Ι. Ν. Αγίου Νικολάου Λαμίας, έχει γραφεί ότι γεννήθηκε στη Λαμία.
- Στο Βιβλίο Θανάτων του Ι. Ν. Αγίου Νικολάου Λαμίας, για την καταγωγή του γράφτηκε "πρόσφυξ".
- Από προφορική μαρτυρία του Στέργιου Φαρόπουλου.
- Χ. Μακρίδου: "Οδηγός της Ελλάδος", Εμπόριον, Βιομηχανία, Διοίκισις, κτλ, εν Αθήναις, 1892-93.
- Πήγε μετανάστης στην Αμερική την περίοδο την περίοδο 1906-12 και εργάστηκε στη Νέα Υόρκη. Ξαναπήγε το 1921, δήλωσε ως επάγγελμα καπνοπώλης (tobacconist) και εργάστηκε στη Βιρτζίνια.
- Τα στοιχεία προήλθαν από προφορική μαρτυρία του Στέργιου Φαρόπουλου.